4.

Din terminologia calului.

II.[1].

Ms. 1511 din Bibl. Acad. Române, cuprinzând un „Catastif cu însemnări de gospodărie a bucatelor Sf. Episcopii a Buzăului“ (1735—47), oferă date interesante subt acest raport, pe care le dăm aici, după excerptele d-lui G. T. Kirileanu:

„1 iapă murgă *steae*, 1 jugan în 2 peri, 1 jugan *steiu*, 1 tretin vânăt breaz, 1 tretin vânăt pintenog[2], 1 *tunsu* negru *stărnut*, *vite de cai* mari şi mici“ (f. 12), „una iapă neagră ce au fost *neleapcă*,...., tretin *plesnic*“ (f. 20).

De remarcat mai cu seamă *steiu*, *steae*, care arată că nu avem a face cu o formă „nevariabilă“ (*steiu*, *steiu în frunte*), cum bănuià Tiktin, *s. v.* (etym. lat. *stelleus*, propus de Diculescu, *Die Gepiden*, I, p. 176, e însă preferabil unei derivări pe teren românesc din *stea*); apoi *tunsu*, care nu e decât replica românească a slavonismului *strîjnic* (litt.: „tuns, costrăşat“).

Pentru epitetele cailor după culoare, v., de altfel, în deosebi: P. Stavrescu, *Hipologie*, Bucureşti 1900, p. 192 sqq., unde „negru *buciu*“ (cf. Dicţ. Ac.) nu se referă însă la ce suggerează autorul, ci la *buc(i)*, „cârlţi; bourre“, ca *şoriciu (ibid.)* la *şoareci* (acesta, cunoscut şi la Damé, p. 48, are un sinonim slav la Berneker: *kulaš* „mausfarbenes Pferd“); nici ultimul alineat din definiţia lui „vânăt *rotat*“, adecă atunci când „perii albi şi negri formează roate-roate“ (p. 194), în care, după ce se spune, că „aproape toţi vineţii sunt rotaţi“, se adauge, că „cei cărora le zice *suri* sunt *nerotaţi*“, nu e riguros exact: de un „cal *sur rotat*“ se vorbeşte în *Doc.-Bistriţei* (v. DR. III, 810).[3].

---

[1] V. DR., III, p, 807 sqq.

[2] „Equum *lyz* et *potonog*“ (Mažuranić, *Rječnik*, 598) = cal *lis* (alb în frunte) şi *pintenog*, iar sinon. *leucopis* (?), glosând pe *putonog (ibid)* e, evident, o stâlcire din *leucopus* = λευκόπους.

[3] Interesant subt acest raport e şi următorul pasagiu din balada *Agoş al lui Topală* (culeasă de T. Bălăşel şi publicată în „Revista Nouă“, VII, p. 442 sqq.):

[Agoş] Ţine trei cai la coşare,
Pe grăunţe şi pe sare.
Unu-mi este *Vânătul*,
Ce mi-e drag ca sufletul;
Altu-i *Hâtul* cel *rotat*,
Ce plăteşte cât un sat,
Altu-i *Negrul dereşul*,
Ce nu-i ajunge locul.

Hâtul, scris şi: *Hătul*, de fapt: *hatul*, *atul*, „calul“ (turc).

BDD-A14738 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:09:59 UTC)

Dr. răvan.

Am fixat altădată (*DR.*, III, 811) originea turcească a acestui sinonim al lui (*îm*)*buiestru*.

Adevăratul original turc credem a-l fi găsit, însă, acum, în t.-pers. *rahvan*, „cheval qui va l'amble, cheval bon marcheur dont le pas est régulier“ (Barbier de Maynard, II, 12), *râhwàn*, „guide, gardien des routes; cheval qui va l'amble, cheval bon marcheur; amble“ (Zenker, 458[a] s. v. *rah* 'route')[1], din care şi ngr. ῥαχβάνι, bulg. *rahvan*, idem[2].

Turc. *revan(e)* (cf. Zenker, 470[b]), etymonul dat *l. c.*, rămâne totuşi valabil pentru sinonimul mr. *arivane* (cu obişnuitul *a-* protetic), bine'nţeles, întru cât această formă este etimologică: un proverb mr., citat de Zanne, *Prov Rom.*, I, p. 350, no. 1403, vorbeşte, în adevăr, de *aravani* („cal bătrĕn nu si'nveaţă *aravani*“).

Impătrez (o).

Am derivat acest cuvânt (*DR.*, I, 258) din lat. *impetrare*.

Aspectul latinesc ni se păreà evident, cum i se va fi părut şi lui Şincai însuşi, când întrebuinţează un *împătrez*, — dacă acesta e acelaşi cuvânt.

De fapt, asemănarea pare a fi numai aparentă. In adevăr, pe lângă exemplul din ineditele dlui Dumitraşcu-Reny, pe care-l cunoşteam atunci (şi care se poate ceti acum în *Comoara Satelor*, 1925, p. 50), cuvântul nostru se mai găseşte, pe cât am putut află, în glosariul mehedinţean al dlui Boceanu (p. 94: „*împătrà* (a) = a avea de furcă cu cineva, a o băgà pe mânecă: „A împătrat-o cu tine, credeà că e glumă!“) şi în colecţia de proverbe a răposatului Zanne (III, p. 192), unde apare subt forma *a o* **împăturà**, „a fugì“.

Fiindcă asemănarea celor două cuvinte e prea mare pentru ca ele să nu fie originar identice, iar o etimologie populară nu ne pare verosimilă, e mai probabil că avem a face de la început cu un derivat din *pătură*: aluzie la cineva care trebue să-şi facă bagajul (cf. *plier bagage*), să-şi „împătureze“ marfa — sau să şi-o strângă în patru (ceea ce ar explicà mai uşor sincoparea) —

[1] Cf. şi sinon. pers. *bertek* şi *baganoš*, pe care le găsim *ibid.*, 126[b] şi 202[a].

[2] Cf. Pascu, *Dictionn. étym. du macédoroumain*, II, 109, no. 46.

BDD-A14738 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:09:59 UTC)

împăturat, „făcut în patru, găsim la Tache Papahagi, *Graiul şi Folklorul Maramureşului*, p. 226 — şi să plece, în urma unei discuţii sau afaceri sfârşite rău pentru dânsul.

Intervenţia numeralului *patru*, ca şi înţelesul de „a fugi", dat de Zanne, *l. c.*, ne face totuşi să ne întrebăm, dacă cuvântul dr. nu e etimologic identic cu mr. *ampătur*, „mân calul repede; călăresc în fuga mare", *ampăturlu*, *ampaturledz*, pe care Capidan (*DR.*, II, 515) le consideră ca formate din *ăn-patru-le*, sc. *picioare*, după alb. *tɛ katra*, „în fugă" (cf. *DR.* III, 456)[1].

Dacă, cu toată această seducătoare analogie, credem că trebue să ne oprim la derivarea din *pătură*, motivul e, că acelaşi glosar mehedinţean al d-lui Boceanu dă, cu acelaşi înţeles de „a o băgà pe mânecă", şi un *a împâsli*[2].

Cucovă

„poreclă pentru un cal înalt şi slab, mai mult bătrân decât tânăr": „poreclă dată femeilor, dar mai ales fetelor înalte şi slabe" (263)[3] e, fără îndoială, *cucovă*, „lebedă" (Polizu), *cucuvă*, idem (Anuariul Weigand, IX, 226; cf. sl. *kukava*, 'Kukkuck'), *curcuvă* (rev. *Ion Creangă*, IV, 18), — dovadă: sinonimele *cocostârc*, *cocoară*. — Nici *corcovă*, „calul mare şi slab" (273), nu e, probabil, alt cuvânt.

Ghioabă[4]

„cal bătrân, mârţoagă" (353), e o simplă variantă a lui *gloabă* (cf. alb. *gobɛ*, „Geldbüsse": G. Meyer, 141)[5]. Ca

[1] Cf. „a merge *trei-trei*" (adecă nu cu tuspatru picioarele!), despre un cal care merge prost, încet. — După Pascu (*Dict. étym. macédoroumain*, I, p. 33), cuvântul ar fi lat. **petulare* (cf. *petulans*).

[2] Ceva mai departe (subt *păivan*), glosatorul vorbeşte, de fapt, de legarea cu *pâslă* a gleznelor calului „împăivănit", iar, pe de altă parte, *pătura* sau *cerga* e o piesă obişnuită la înşeuarea cailor: geneza termenului ar putea fi în transportul sarcinilor, pe cai.

[3] Izvorul, când nu e indicat expres, este manuscriptul tezei de doctorat la Universitatea din Cluj a d-lui Sever Pop (*Câteva capitole din terminologia calului*), care a binevoit a mi-l pune la dispoziţie în acest scop.

[4] Faţă cu *ghioabă-gloabă*, ne putem întrebà, dacă şi *ghigar*, „porcar" (Cantemir), n'ar puteà fi o variantă a unui **glicar*, din *glig-an*, „sanglier; grand et bête", mai curând decât o alterare din *ghiogar* (Dicţ. Ac.).

[5] Pentru originea obscurului *neghiob*, e interesantă atestarea acestui epitet pentru „un cal bătrân, urît, netrebnic" (585), astfel zis: *picat*, *picătură*

BDD-A14738 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:09:59 UTC)

sens, dovada categorică o aflăm în paralelismul semantic dintre *gloabă*, „prime pécuniaire, amende“ şi *gloabă* „mauvais cheval, rosse“ (Cihac, II, 121), de o parte, şi *dabilă*, *deabilă*, „mauvais cheval, rosse, squelette, lourdaud“ (idem, II, 89, după Polizu), *dabălă*, *dabilă*, *daghilă*, *dabghilă*, „mârţoagă, cal rău“ (Viciu, *Glosar*, p. 39), şi vr. *dabilă*, „exaction, corvée, impôt écrasant, impôt en général“ (Cihac), pe de alta. Sensul primitiv a fost, de sigur, acela de „dare“, din care s'a desvoltat acela de „cal rău“, fiindcă, — precum observă şi Cihac — darea plătindu-se în cai sau în servicii prestate cu cai, calitatea acestora nu erà din cele mai bune.

Chişiţă.

'Unterstes Gelenk am Pferdefuss; Vogelbauer; Blechröhrchen, mittels dessen die Ostereier... mit Wachs betropft werden“.

Sensurile sânt luate din Tiktin, care, pentru ultimul admite legătura cu mold. a *chicà*. Ele se întâlnesc, însă, aproape identice, în s.-cr. *kičica*, „Krone am Pferdefuss; Tausenguldenkraut; Pinsel“.

Deosebit de înţelesurile citate, *chişiţă* se mai întrebuinţează la Moţi (Frâncu-Candrea, p. 62, n. 3), în sens de povară ce se încarcă pe cal şi constă din un număr de vase, pe care le enumeră autorii (*l. c.*).

Malic (melic).

Această denumire a unei boli de cai trebue pusă în legătură cu sl. *malik* altfel decât socoate Tiktin, *s. v*, fiindcă ea nu are a face cu bulg. *malik* 'Kobold' (din *malъ* 'klein'), ci se identifică, — precum arată A. Brückner, în *Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung*, 48 (1918), p. 215, — cu v.-pol. *malik* 'nux fatua', v.-ceh. *malik* 'mellopus, Nuss': *„malikovaty* heisst bei Polen (und von ihnen bei den Kleinrussen, nicht umgekehrt) ein Rind oder

(634—5), cf. *căzătură*, „caduc“, *hleab*, etc. — Pentru *drâglă* (Weigand-Tiktin) cf. şi mold. *a drâgâi* 'a tresări, a scuturà' (neglijat de lexice!) = sl. *drgati* „zittern, beben, schütteln“ (Berneker, 231), iar, privitor la *rablă*, notează, că înţelesul e acela de „lucru vechiu, purtat, ponosit“ (c. *rabilă*) — Cunoscutul epitet *bijog* are un quasi-omonim *dârjog*, „cal rău, dârdală“ („Şezătoarea“, II, 226). — *Indămână*, „cal bătrân, putându-se folosi mai cu puţină grijă“ (490), oferă o paralelă exactă la: *iadec* lit. „cal de mână“, din *yed*, „mână“ (Şăin. *Infl or.*, II¹, 223).

BDD-A14738 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:09:59 UTC)

Pferd mit *malik*, d. h. eingefallenen Rücken, das als etwas Dämonisches gilt, denn, krepiert es, so werden seinem Besitzer dreimal neun Tiere nachkrepieren; daher auch südsl. *malik* 'Dämon, Echo' (etwas Dämonisches). Nun liegt es gewiss nahe diese Dämonennamen von der Kleinigkeit (Zwerge!) abzuleiten, so konnte auch ein *malik* (Zwerg) auf dem Rücken des Pferdes hausen, aber die 'taube Nuss' deutet klar auf *ma-* 'täuschen' ". — Acesta e, evident, şi adevăratul tâlc al rom. *malic* 'un fel de bubă în grebăn la cai' (Pamfile, *Crăciunul*, glosar; în *Boli şi leacuri* de acelaşi, lipseşte!), din care şi derivatul *malicos*, semnalat de Leca Morariu, în *Isopia Voroneţeană* (v. Suplementul la *Junimea Literară*, XIV [1925], p. 10, cu n. 6): „eră [Isop] la spate gribănos şi *malicos*" [1].

şefar

„negustor de cai, sfârnar, corupt", nu e, în nici un caz, derivat prin *-ar* din *Schaf*, „oaie" (754), ci, cel mult, germ. *Schäfer* (cf. „şefar de oi"). Adevărata-i origine e însă germ. *Schaffer* (cf. evreo-germ. *şufar*), „Macher". Nici

ţânzar

(*ţenzar*, *ţensar*, *cenzari*), „negustori de cai, intermediar între cumpărător şi vânzător", nu e un derivat românesc prin *-ar* din germ. *Zins*, „impozit, bir, chirie" (835), ci germ. *Sensal*, „censal, courtier", — perfect sinonim cu: *samsar*, *mecler*, *barâşnic*, *geambaş*, *şafar*, etc., deopotrivă atestate cu aceeaşi funcţiune; cf. şi ven. *censario* (*censarius*).

[1] Observăm ocazional, că „ţara *frâncească*", dată acolo ca patrie a lui Esop (pp. 9 şi 10), a ajuns să înlocuiască: ţara *frigienească* (Frigia), printr'o confuziune între omonime sau, mai curând, printr'o tendinţă de modernizare ori localizare ce se întimpină adesea în textele noastre vechi; cf. între altele, în textul slavo-român de Apostol, publicat de Gh. Ghibănescu în rev. „Ioan Neculce", V (1925), p. 263: „... şi cumu-i audzim noi careleş de înş în limba noastră într'aceaia ce ne-am născut.... *Srăbeaşte* şi *Nemţeaşte* şi *Ceşeaşte* [originalul vorbeşte de limbile partă, medă şi clamită]... în jidovi şi'n Capadochiia, în Pondŭ şi Asiia în Frâncie (Въ Фригиже) şi în *Şpâniori* [= Spanioli, în loc de Pamfilii originalului]...., în Eghipt şi în latura Levii [Libiei] cei după Chirenciu [Cirenaica]... *Greceaşte* şi *arbăneaşte* [în original: limba cretană şi arabă]..." — Dar „funia *furcească*", menţionată într'un document din „Arhivele Olteniei", III (1924), p. 429, împreună cu „funia ţarogească" (împărătească), nu e „frâncească" cum interpretează editorul documentului, ci: funia (cf. gr. σχοῖνον) *turcească*.

BDD-A14738 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:09:59 UTC)

Votru.

'O samă de legi scriu să se taie capul *votrului*, alesu când va umblà votrind de faţă; altele zicu să alunge pre *votru*, de unde va fi făcând *votrie*' (*Pravila lui V. Lupu*, ed. Longinescu-Patrognet, *ad. loc.*). 'Leno, Kuppler' (Lex. Bud., încercând o derivare, imposibilă, din lat. *adulter* şi dând, de asemenea, întreaga familie a cuvântului: *voatră*, *votrie*, *votresc*). — Variante: *hotru*, la Dosofteiu (*Vieţile Sfinţilor*, 300, apud Lacea, p. 110), chiar *ghotră*: „o *ghotră* curvă fără ruşine".

Etymon e byz. βόθρος, care designează, în cap. XXI, al Edictului lui Leon Inţeleptul (ἐπαρχικὸν βιβλίον), privitor la breslele din Bizanţ în sec. al X-lea, un „*mango, maquinon*, Rosskamm, Markthelfer, Makler, Viehhändler", având din partea Statului însărcinarea de a cumpărà de la ţărani vitele aduse la târg şi rămase nevândute, dar numai acelea (v. A. Stöckle, *Spätrömische und Byzantinische Zünfte*, Leipzig 1911, p. 51)[1].

Pentru nuanţa semantică, cf. *mecler*, „geambaş", pe lângă, „pezevenghiu, proxenet, cordoş, verigaş"[2], — nota comună fiind, evident, aceea de „intermediar, mijlocitor, intermetteur".

V. Bogrea.

5.

Contribuţie la studiul onomatopeelor româneşti.

S. Puşcariu (*Despre onomatopee în limba română* în DR. I, 75 sqq.) şi S Ştutu (*Strigătele animalelor*, *ibid.* II, 85 sqq.) au dat, cei dintâi atenţia cuvenită acestei provincii neexplorate a lexicografiei noastre.

Am comunicat la timp d-lui Puşcariu unele însemnări ale

[1] Ἐντίμιοι καὶ χρήσιμοι ἄνδρες, funcţionând ca martori la primirea în corporaţii (cap. III, 1 şi VI, 6 din Edict; p. 56), sânt prototipul *oamenilor buni şi bătrâni* de la noi, iar βαγδαδίκια 'Waren aus Bagdad' (p. 34) e interesant de notat în legătură cu problema originii fr. *bagatelle*. — Aceeaşi etimologie (βότρος [*sic*] „maquiguon") o dă, incidental (şi ulterior, faţă de comunicarea mea la „Muzeul L. R.", în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, juillet-sept. 1925, p. 186) d. Per. Papahagi.

[2] De observat, că *verigariu* e numele plantei *Rhamnus cathartica*, zisă şi: *cruşin* (colorant în roşu) sau *paţachină* (Panţu, *Plantele cunoscute de pop. român*, 207), iar *paţachină* înseamnă, precum se ştie, şi: „femeie stricată; putain".

BDD-A14738 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:09:59 UTC)